

HELENA ŻUKOWSKA
JOANNA KALITA

DYLEMATY TWORZENIA REZERW NA ZOBOWIĄZANIA

WPROWADZENIE

Fakt występowania niepewności i ryzyka w dzisiejszym świecie biznesu jest niezaprzeczalny. Obecne środowisko funkcjonowania podmiotów gospodarczych charakteryzuje się zmiennością i coraz większą złożonością. Działalności gospodarczej zawsze towarzyszy wiele zagrożeń realizacji jej celów, które wymagają zabezpieczania się przed negatywnymi konsekwencjami ryzyka. Niwelowaniu skutków ewentualnego ryzyka działalności gospodarczej, oceny sytuacji finansowej i wyceny oraz ujawniania efektów działalności jednostek gospodarczych w sprawozdaniach finansowych służą między innymi rezerwy.

Tworzenie w przedsiębiorstwie rezerw można rozpatrywać z dwóch punktów widzenia. Z jednej strony stanowi ono nieodłączny element zarządzania ryzykiem i ograniczania niepewności prowadzonej działalności gospodarczej; z drugiej strony świadczy o respektowaniu nadrzędnych zasad rachunkowości (szczególnie zasady ostrożności, współmierności, memoriałowej oraz *true and fair view*) przez kierownictwo jednostki i osoby odpowiedzialne za prowadzenie ksiąg rachunkowych. Jednym z warunków umożliwiających spełnienie założeń koncepcji wiernego i rzetelnego obrazu jest bowiem stosowanie prawidłowych zasad wyceny zasobów oraz ustalania wyniku finansowego¹.

Prof dr hab. HELENA ŻUKOWSKA – kierownik Katedry Rachunkowości Instytutu Ekonomii i Zarządzania Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II; Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin.

Mgr JOANNA KALITA – biegły rewident nr 11744, adres do korespondencji: Doradca Sp. z o.o., Al. J. Piłsudskiego 1a, 20-011 Lublin.

¹ B. M i c h e r d a, *Prezentacja rezerw w świetle współczesnej rachunkowości*, w: *Ra-*

Celem niniejszego artykułu jest zaprezentowanie obszarów problemowych związanych z tworzeniem rezerw na zobowiązania w jednostkach gospodarczych. Zagadnienie właściwego tworzenia i ujawniania rezerw jest jednym z trudniejszych problemów, z jakim zmagają się przedsiębiorstwa, szczególnie te stosujące MSR/MSSF². Istotny jest także fakt, że wysokość utworzonych rezerw ma wpływ na prezentowany kapitał własny, a więc na obraz jednostki widziany przez pryzmat sprawozdania finansowego. Uwzględniając powyższe, warto zastanowić się, jakie aspekty tworzenia rezerw są najtrudniejsze, na które zagadnienia warto szczególnie zwrócić uwagę i jakie wątpliwości mogą pojawić się w procesie tworzenia rezerw na zobowiązania. Autorki postanowiły skupić się na grupie rezerw na zobowiązania, gdyż jest to najczęściej tworzona grupa rezerw, a jednocześnie wydaje się, że w tym obszarze jest najwięcej „znaków zapytania”.

I. ISTOTA, DEFINICJA I KLASYFIKACJA REZERW NA ZOBOWIĄZANIA

Przez długi okres tworzenie rezerw traktowane było głównie jako wyraz realizacji zasady ostrożności. Ich zadaniem była korekta wartości aktywów (dziś takim narzędziem są odpisy aktualizujące wartość aktywów) oraz zabezpieczenie odpowiedniego poziomu kapitałów własnych (poprzez tworzenie tzw. rezerw kapitałowych). Obecnie zerwano z takim pojmowaniem tej kategorii bilansowej. Obowiązująca definicja rezerw wiąże fakt ich powstawania ze skutkami finansowymi pewnych, dających się oszacować zdarzeń już zaistniałych w działalności jednostki, ale co do których istnieje niepewność, jeśli chodzi o termin lub wysokość kwoty przyszłych zobowiązań. Tak więc tworzenie rezerw na zobowiązania wypływa z faktu uwzględniania w działalności gospodarczej ryzyka, które wraz z respektowaniem zasady *true and fair view* wymaga ukazania w wyniku finansowym jednostki ewentualnych przyszłych obciążeń, które są wynikiem prowadzonej dziś działalności gospodarczej.

W aktualnym rozumieniu przepisów prawa bilansowego rezerwy są więc traktowane jako kategoria przyszłych zobowiązań (*sensu largo*), a więc składnik kapitałów obcych. Tak wąskie ujęcie rezerw wynika z koncepcji bilansu

chunkowość krajów w drodze do Unii Europejskiej. Rezerwy w rachunkowości, „Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu” 2003, nr 992, s. 264.

² MSR 37 *Rezerwy, zobowiązania warunkowe i aktywa warunkowe*, red. S. Sojak, Warszawa: Centrum Doradztwa i Informacji Difin Sp. z o.o. 2007, s. 43.

dynamicznego, zgodnie z którą konieczne jest wykazanie całości zobowiązań jednostki oraz faktycznie osiągniętego wyniku finansowego. Skutkuje to koniecznością tworzenia z jednej strony klasycznych rezerw na zobowiązania (*sensu stricte*) a z drugiej rezerw na koszty przyszłych okresów, czyli biernych rozliczeń międzyokresowych kosztów. Co do istoty ekonomicznej obydwie wymienione pozycje stanowią rezerwy, a zarazem elementy zobowiązań *sensu largo*³.

Rezerwy w rachunkowości „oznaczają równowartość zatrzymanej („odłożonej”) w jednostce części wygospodarowanych aktywów z przeznaczeniem na pokrycie przewidywalnych zobowiązań kosztów i strat. To wygospodarowanie oznacza zmniejszenie zysku do podziału lub obciążenie równowartością rezerwy wyniku finansowego brutto. Rezerwy nie mogą obciążać poziomu aktywów aktualnie wykorzystywanych do prowadzenia działalności gospodarczej. Aktywa „przypisane” rezerwom „czekają” na pokrycie skutków aktualnie szacowanego ryzyka. Przesłankami tworzenia rezerw są wcześniejsze zdarzenia cywilnoprawne, które w przyszłości mogą generować zobowiązania dla jednostki”⁴.

Historycznie termin rezerwa stosowany był do:⁵

- a) odpisów aktualizujących aktywa, tzw. rezerwa na złe wierzytelności;
- b) służących uwzględnieniu poniesionych, lecz jeszcze niezafakturowanych, a więc nie stanowiących jeszcze zobowiązania kosztów (tzw. rezerwa na koszty);
- c) mających uwzględnić skutki prawdopodobnych, niepomyślnych zdarzeń, jak np. konieczność pokrycia za innych ich zobowiązań wobec udzielenia gwarancji zapłaty (tzw. rezerwa na zobowiązania warunkowe);
- d) na pokrycie, z zatrzymanego zysku, skutków ryzyka gospodarczego, w tym przyszłych strat (tzw. rezerwy kapitałowe).

Obecnie rezerwa dotyczy wyłącznie już powstałych, ale na razie nie zgłoszonych do zaspokojenia zobowiązań, w tym także z tytułu kosztów działalności, zwanych – w myśl ustawy o rachunkowości – biernymi rozliczeniami międzyokresowymi kosztów⁶.

³ L. P o n i a t o w s k a, *Rezerwy jako kategoria zobowiązań*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości” 21(2004), s. 159-160.

⁴ W. D o t k u ś, *Rezerwy na zobowiązania*, w: *Rachunkowość finansowa i podatkowa*, red. T. Cebrowska, Warszawa: PWN 2005, s. 448-449.

⁵ *Zamknięcie roku 2010. Rachunkowość*, Warszawa 2010, s. 142.

⁶ Ustawa z dnia 29.09.1994 r. o rachunkowości (Dz. U. 2002 r., nr 76, poz. 694, z późn. zm.), zwana dalej ustawą o rachunkowości.

Zgodnie z zapisami zawartymi w art. 3 ust. 1 pkt 21 ustawy o rachunkowości „za rezerwy uznaje się kwoty zobowiązań, których termin wymagalności lub kwota nie są pewne”.

Krajowy Standard Rachunkowości nr 6 dodaje, że „Rezerwy tworzy się zgodnie z obowiązkiem prawnym lub zwyczajowo oczekiwanym obowiązkiem handlowym, to jest wtedy, gdy występuje na tyle duże prawdopodobieństwo, że zajdzie konieczność wywiązania się jednostki z ciężącego na niej obowiązku, a koszty lub straty wymagające poniesienia dla wywiązania się z tego obowiązku są na tyle znaczące, że ich nieuwzględnienie w wyniku finansowym tego okresu, w którym obowiązek powstał, spowodowałoby istotne zniekształcenie obrazu sytuacji majątkowej, finansowej i wyniku finansowego jednostki”⁷. Takie pojęcie rezerw zostało ujęte także w MSR 37, który uzupełnia definicję rezerw stwierdzeniem, że „w niektórych krajach termin «rezerwa» jest także używany w odniesieniu do pozycji takich, jak umorzenie, odpis z tytułu utraty wartości aktywów czy zmniejszenie wartości należności wątpliwych. Pozycje te jako korekty wartości bilansowej aktywów nie są przedmiotem MSR 37, który skupia się na szeroko pojmowanych rezerwach na zobowiązania”⁸.

KSR 6 dokonuje systematyki rezerw na zobowiązania, określając zakres regulacji standardu do⁹:

– *rezerw*, które zgodnie z postanowieniami zawartymi w art. 35d ust. 1 ustawy tworzone są na: a) pewne lub o dużym stopniu prawdopodobieństwa przyszłe zobowiązania, których kwotę można w sposób wiarygodny oszacować, a w szczególności na straty z transakcji gospodarczych w toku, w tym z tytułu udzielonych gwarancji, poręczeń oraz skutków toczącego się postępowania sądowego, b) przyszłe zobowiązania spowodowane restrukturyzacją, jeżeli na podstawie odrębnych przepisów jednostka jest zobowiązana do jej przeprowadzenia lub zawarto w tej sprawie wiążące umowy, a plany restrukturyzacji pozwalają w sposób wiarygodny oszacować wartość tych przyszłych zobowiązań;

– *biernych rozliczeń międzyokresowych kosztów*, które zgodnie z postanowieniami art. 39 ust. 2 pkt 2 ustawy wynikają w szczególności z obowiązku

⁷ Krajowy Standard Rachunkowości nr 6 *Rezerwy, bierne rozliczenia międzyokresowe kosztów, zobowiązania warunkowe*, pkt. 2.2.

⁸ Międzynarodowy Standard Rachunkowości 37, *Rezerwy, zobowiązania warunkowe i aktywa warunkowe*, „Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej” z dnia 29.11.2008, L 320/241, s. 241.

⁹ Krajowy Standard Rachunkowości nr 6 *Rezerwy, bierne rozliczenia międzyokresowe kosztów, zobowiązania warunkowe*, pkt. 1.4.

wykonania, związanych z bieżącą działalnością, przyszłych świadczeń na rzecz pracowników, w tym świadczeń emerytalnych, a także wobec nieznanych osób, których kwotę można oszacować w sposób wiarygodny, mimo że data powstania zobowiązania nie jest jeszcze znana, w tym z tytułu napraw gwarancyjnych i rękojmi za sprzedane produkty długotrwałego użytku;

– *zobowiązań warunkowych*, które są rezultatem zdarzeń przeszłych i mogą spowodować – w przyszłości – powstanie zobowiązania, np. z tytułu udzielonej gwarancji, poręczenia, indosowania weksła, toczącego się postępowania sądowego, podpisania umowy przewłaszczenia składników aktywów.

Podsumujmy za KSR nr 6. „Zarówno rezerwy, jak i bierne rozliczenia międzyokresowe kosztów odzwierciedlają skutki wypełnienia obecnych obowiązków jednostki, przy czym prawdopodobne jest, że w celu ich wypełnienia konieczny będzie wypływ środków zawierających w sobie korzyści ekonomiczne. Zobowiązania warunkowe odzwierciedlają natomiast jedynie skutki wypełnienia możliwych obowiązków, gdyż dopiero przyszłe zdarzenia potwierdzą, czy na jednostce ciąży obecny obowiązek, którego wypełnienie mogłoby prowadzić do wypływu środków zawierających w sobie korzyści ekonomiczne”¹⁰.

Waldemar Gos przedstawia różnice między rezerwami a biernymi rozliczeniami międzyokresowymi kosztów, które zestawiono w tabeli 1.

Rezerwy tworzy się w związku ze zdarzeniami z przeszłości, związanymi: a) bezpośrednio z działalnością operacyjną, b) pośrednio z działalnością operacyjną, c) z operacjami finansowymi, d) z innym ryzykiem niż ogólne ryzyko prowadzenia działalności operacyjnej.

Pierwsza grupa zdarzeń (a) wymaga dokonywania biernych rozliczeń międzyokresowych kosztów, pozostałe (b-d) wymagają tworzenia rezerw.

Rozróżnienie rezerw, biernych rozliczeń międzyokresowych kosztów oraz zobowiązań warunkowych zapewnia prawidłowość ujęcia i prezentacji w bilansie rezerw oraz biernych rozliczeń międzyokresowych kosztów, adekwatnego ustalenia wyniku finansowego w rachunku zysków i strat oraz ujawnienia zobowiązań warunkowych w informacji dodatkowej”¹¹.

¹⁰ Krajowy Standard Rachunkowości nr 6 *Rezerwy, bierne rozliczenia międzyokresowe kosztów, zobowiązania warunkowe*, pkt. 2.5.

¹¹ Krajowy Standard Rachunkowości nr 6 *Rezerwy, bierne rozliczenia międzyokresowe kosztów, zobowiązania warunkowe*, załącznik A.

Tabela 1. Rezerwy a bierne rozliczenia międzyokresowe kosztów

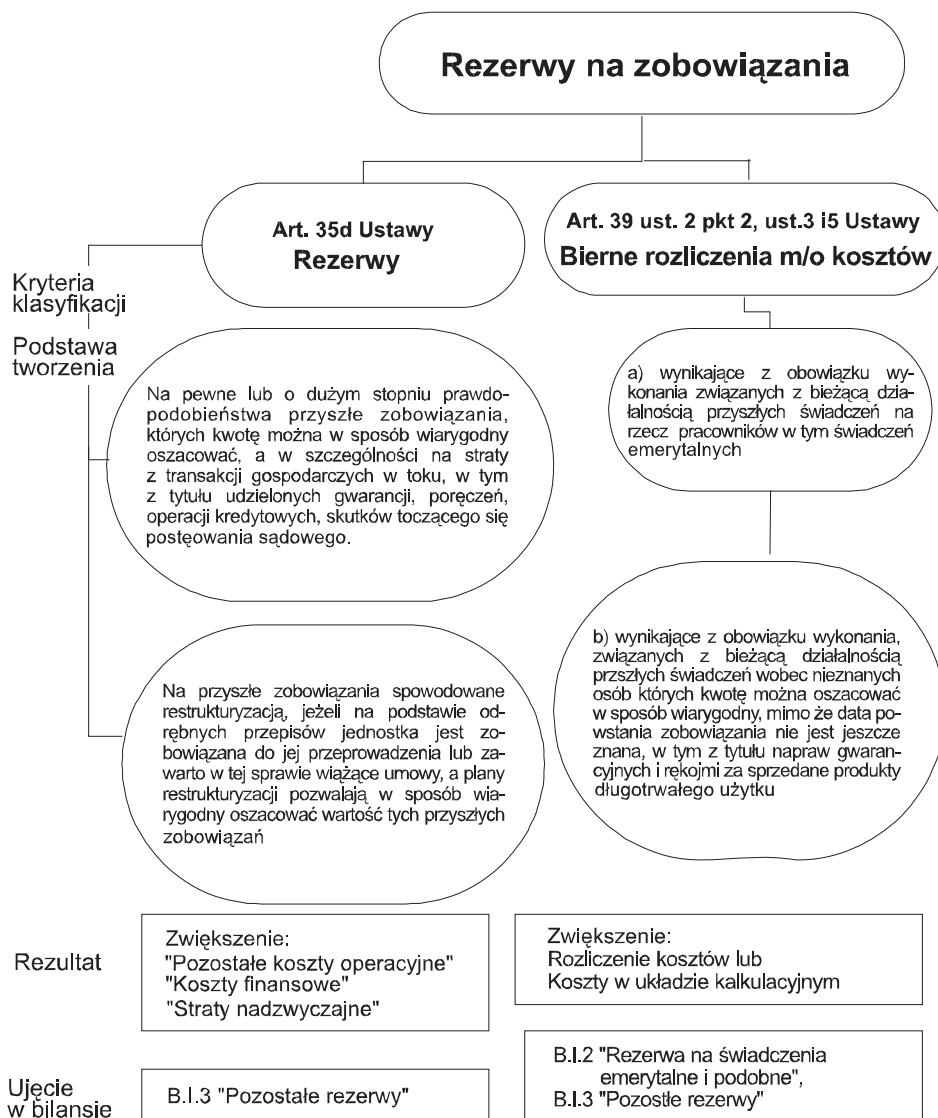
Kryterium porównania	Rezerwy	Bierne rozliczenia międzyokresowe kosztów
Nadrzędna zasada rachunkowości	Zasada ostrożności (art. 7 uor)	Zasada współmierności przychodów i kosztów (art. 6 uor)
Regulacja prawna	art. 35d uor	art. 39 ust. 1, ust. 2, ust. 3 i ust. 5 uor
Istota zgodnie z uor	<p>Rezerwy tworzy się na:</p> <p>1. pewne lub o dużym stopniu prawdopodobieństwa przyszłe zobowiązania, których kwotę można w sposób wiarygodny oszacować, a w szczególności na straty z transakcji gospodarczych w toku, w tym z tytułu udzielonych gwarancji, poręczeń, operacji kredytowych, skutków toczącego się postępowania sądowego,</p> <p>2. przyszłe zobowiązania spowodowane restrukturyzacją, jeżeli na podstawie odrębnych przepisów jednostka jest zobowiązana do jej przeprowadzenia lub zawarto w tej sprawie wiążące umowy, a plany restrukturyzacji pozwalają w sposób wiarygodny oszacować wartość tych przyszłych zobowiązań.</p>	<p>Jednostki dokonują biernych rozliczeń międzyokresowych kosztów w wysokości prawdopodobnych zobowiązań przypadających na bieżący okres sprawozdawczy, wynikających w szczególności z obowiązku wykonania, związanych z bieżącą działalnością, przyszłych świadczeń na rzecz pracowników, w tym świadczeń emerytalnych, a także przyszłych świadczeń wobec nieznanymi osób, których kwotę można oszacować w sposób wiarygodny, mimo że data powstania zobowiązania nie jest jeszcze znana, w tym z tytułu napraw gwarancyjnych i rękojmi za sprzedane produkty długotrwałego użytku.</p>

Źródło: W. G o s, Jak rozróżnić rezerwy i bierne rozliczenia międzyokresowe kosztów? BDO Podatki i Rachunkowość nr 5 (31) Maj 2010.
<http://www.podatkirachunkowosc.bdo.pl/biuletyn/76/rachunkowosc-w-praktyce/jak-rozroznic-rezerwy-i-bierne-rozliczenia-miedzyokresowe-kosztow.html> (7.04.2011).

Reasumując – dobrze, że istnieje definicja rezerw, źle – że nie jest rozpowszechniana tak, by określenie to przestało kojarzyć się z czymś zapasowym, a zaczęło z potencjalnym długiem. Celowe jest ponadto rozpowszechnianie tezy o informacyjnie wieloaspektowym znaczeniu bilansowej kategorii rezerw¹².

¹² T. C e b r o w s k a, *Wieloaspektowość pojęcia „rezerwy”*, w: *Rachunkowość krajów w drodze do Unii Europejskiej. Rezerwy w rachunkowości*, Wrocław 2003, s. 50.

Rysunek 1. Zasady rozróżniania rezerw i rozliczeń międzyokresowych biernych

Źródło: KSR nr 6, Załącznik A.

II. ZASADY TWORZENIA REZERW NA ZOBOWIĄZANIA

Jak wspomniano powyżej, zgodnie z regulacjami ustawy o rachunkowości (art. 35d) oraz KSR nr 6 rezerwy tworzy się na:

- pewne lub o dużym stopniu prawdopodobieństwa przyszłe zobowiązania, których kwotę można w sposób wiarygodny oszacować, a w szczególności na straty z transakcji gospodarczych w toku, w tym z tytułu udzielonych gwarancji, poręczeń, operacji kredytowych, skutków toczącego się postępowania sądowego

- przyszłe zobowiązania spowodowane restrukturyzacją, jeżeli na podstawie odrębnych przepisów jednostka jest zobowiązana do jej przeprowadzenia lub zawarto w tej sprawie wiążące umowy, a plany restrukturyzacji pozwalają w sposób wiarygodny oszacować wartość tych przyszłych zobowiązań.

Aby można było ująć w księgach rachunkowych rezerwę, muszą zaistnieć określone warunki. Kwestię tę szczegółowo regulują zarówno przepisy KSR nr 6, MSR 37, jak i ustawy o rachunkowości; i tak rezerwy należy tworzyć wówczas, gdy:

- na jednostce ciąży obecny obowiązek (prawny lub zwyczajowo oczekiwany) wynikający ze zdarzeń przeszłych

- prawdopodobne jest, że wypełnienie obowiązku spowoduje konieczność wypływu środków zawierających w sobie korzyści ekonomiczne

- można dokonać wiarygodnego szacunku kwoty tego obowiązku.

W celu lepszego zrozumienia okoliczności tworzenia rezerw na zobowiązania zagadnienie to zostało zaprezentowane na rysunku nr 2.

Przy szacowaniu kwoty, na którą powinna być utworzona rezerwa, jednostka powinna:

- wykorzystać własne doświadczenia lub odpowiednio udokumentowane ekspertyzy wykonane przez rzeczoznawców z danej dziedziny

- użyć odpowiednich dla danego rodzaju zdarzeń metod szacunku

- wziąć pod uwagę ryzyko i niepewność nieodłącznie towarzyszące wielu zdarzeniom i okolicznościom

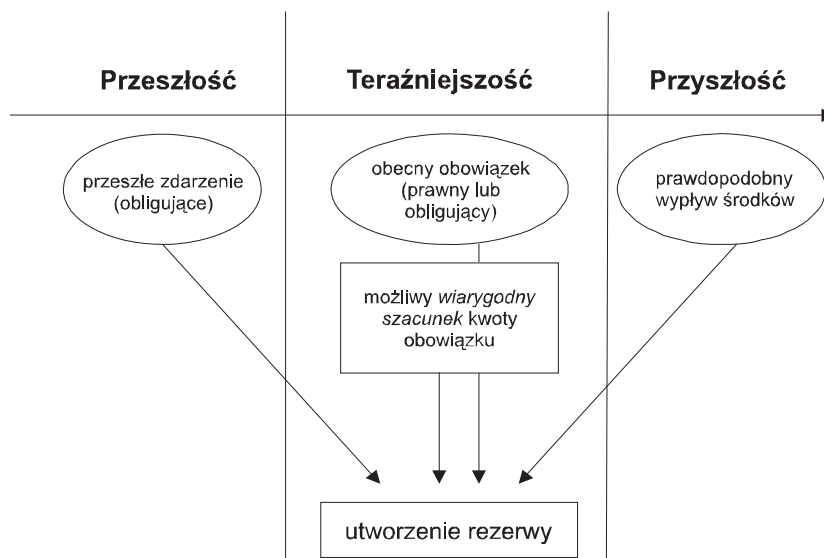
- uwzględnić skutki przyszłych zdarzeń wpływających na wysokość rezerwy

- nie uwzględniać przy wycenie rezerwy oczekiwanych zysków ze zbycia aktywów związanych z tą rezerwą oraz przewidywanego zwrotu wydatków przez osoby trzecie, jeśli ich zwrot nie jest rzeczą pewną

– uwzględnić skutek zmiany wartości pieniądza w czasie, gdy jest on istotny dla oceny bieżącej wartości nakładów niezbędnych do wypełnienia obowiązku.

Zasady tworzenia rezerw na zobowiązania obrazuje schemat zawarty w załączniku B do KSR 6, który przedstawiono na rysunku 3.

Rysunek 2. Warunki konieczne utworzenia rezerwy

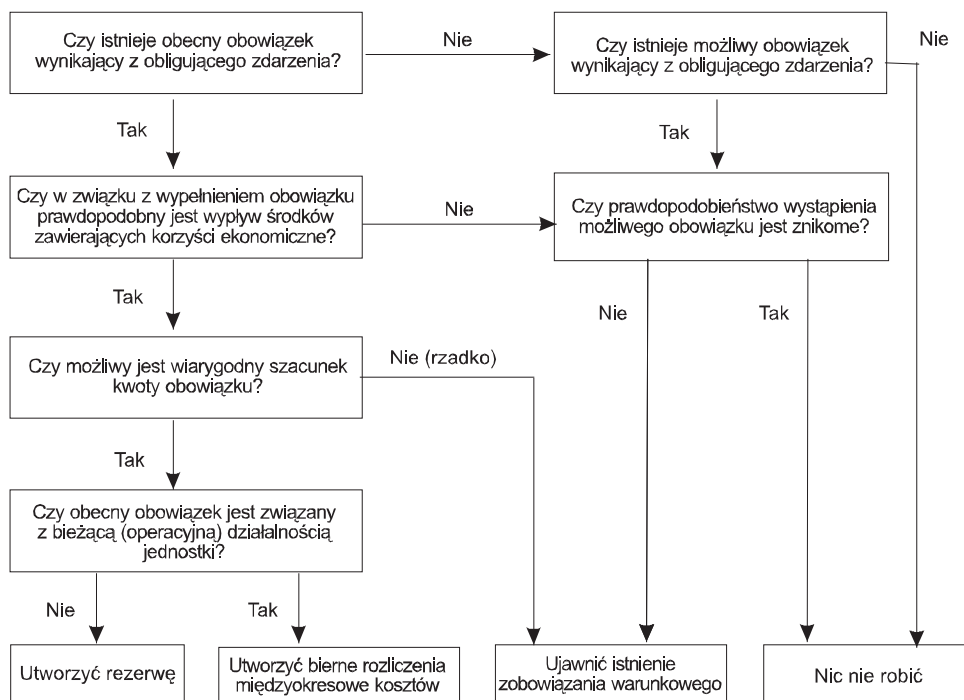

Źródło: Opracowanie własne na podstawie MSR 37.

Pierwszy problemowy obszar, na jaki napotykamy, analizując kategorię rezerw na zobowiązania, to kwestia funkcjonującej nomenklatury. Szczegółowo tematyka ta zostanie poruszona w punkcie 5. niniejszego opracowania.

Autorki artykułu są zdania, że kamieniem milowym w zakresie rozpowszechniania wiedzy na temat zasad szacowania i prezentacji rezerw, w tym na zobowiązania, było opracowanie krajowego standardu rachunkowości, poświęconego poruszanej tematyce (KSR nr 6). Dzięki niemu rozróżnianie kategorii rezerw i rozliczeń międzyokresowych stało się łatwiejsze, a fakt stworzenia obiektywnych kryteriów ich uznawania, szacowania i ujawniania przyczynił się do lepszego rozumienia różnicy pomiędzy kategoriami rezerw, rozliczeń międzyokresowych biernych i zobowiązań warunkowych.

Rysunek 3. Zasady tworzenia rezerw na zobowiązania

Źródło: Krajowy Standard Rachunkowości nr 6 *Rezerwy, bierne rozliczenia międzyokresowe kosztów, zobowiązania warunkowe*, załącznik B.

III. RODZAJE REZERW NA ZOBOWIĄZANIA

Wśród rezerw na zobowiązania można wyodrębnić:

- rezerwy z tytułu odroczonego podatku dochodowego
- rezerwy związane z restrukturyzacją
- rezerwy wynikające z przepisów dotyczących świadczeń dla pracowników
- pozostałe rezerwy.

Rezerwy z tytułu odroczonego podatku dochodowego charakteryzują się istotną odmiennością w porównaniu do reszty rezerw. Po pierwsze, stanowią skutek pośredni dokonanej transakcji, stanowią bowiem odzwierciedlenie

różnicy przejściowej (dodatkowej) pomiędzy wartością bilansową i podatkową aktywów i pasywów, która powstaje jako skutek ujęcia transakcji dotyczących tych elementów w księgach rachunkowych. Po drugie, obowiązek utworzenia rezerwy powstaje nie w momencie zaistnienia transakcji, ale dopiero na koniec okresu sprawozdawczego. Po trzecie, skutek utworzenia/rozliczenia rezerwy jest ustalany na podstawie zmiany jej stanu pomiędzy bilansem otwarcia i zamknięcia. Po czwarte, odmienne są zasady klasyfikacji i prezentacji rezerwy z tytułu odroczonego podatku dochodowego – stanowi ona wyodrębnioną pozycję bilansu, jedyną, która nie podlega podziałowi na długo- i krótkoterminową. Ponadto – co istotne – do wyceny tej grupy rezerw nie stosuje się metody dyskontowania¹³.

Rezerwy związane z restrukturyzacją są tworzone zgodnie z regulacjami ustawy o rachunkowości i KSR 6 wówczas, gdy spełnione są ogólne warunki tworzenia rezerw na zobowiązania. Zdarzeniem obligującym jest w tym przypadku istnienie udokumentowania restrukturyzacji, czyli wiążącej umowy sprzedaży części działalności przedsiębiorstwa oraz szczegółowego, formalnego planu restrukturyzacji, uniemożliwiającego jej przetrwanie w przypadku innych form restrukturyzacji¹⁴. Wiarygodne oszacowanie oznacza uwzględnienie w tworzonej rezerwie jedynie nakładów, które wynikają bezpośrednio z restrukturyzacji i nie są związane z bieżącą działalnością jednostki¹⁵. Rezerwy te nie mogą uwzględniać wydatków na takie cele, jak przeszkolenie pracowników w zakresie nowych obowiązków lub stanowisk pracy, marketing, nowe systemy i sieci dystrybucji oraz nabycie nowych środków trwałych.

Rezerwy na świadczenia pracownicze (na odprawy emerytalne, nagrody jubileuszowe i inne świadczenia o podobnym charakterze) są tworzone jako realizacja nadrzędnych zasad rachunkowości, uregulowań wynikających z ustawy o rachunkowości oraz KSR 6 i MSR 19 *Świadczenia pracownicze*. Od 2009 roku w wyniku nowelizacji ustawy o rachunkowości zmienione przepisy art. 39 ust. 2 pkt 2 ustawy o rachunkowości zobowiązują wszystkie jednostki do dokonywania biernych rozliczeń międzyokresowych kosztów na

¹³ E. W a l i ń s k a, U. W ó j c i k o w s k a, *Rezerwy z tytułu podatku dochodowego jako wartość objaśniająca wartość rynkową spółki – wyniki badań empirycznych*, w: *Rachunkowość krajów*, s. 408.

¹⁴ M. G m y t r a s i e w i c z, U. K i e r c z y ń s k a, *Rezerwy w rachunkowości i podatkach*, Warszawa: Centrum Doradztwa i informacji Difin Sp. z o.o. 2007, s. 58.

¹⁵ E. N o w a k, *Restrukturyzacja przedsiębiorstwa jako przestanka tworzenia rezerw w rachunkowości*, w: *Rachunkowość krajów*, s. 274.

przyszłe świadczenia na rzecz pracowników. Natomiast w świetle art. 39 ust. 2a wymienionej ustawy zobowiązania dotyczące m.in. przyszłych świadczeń na rzecz pracowników, w tym świadczeń emerytalnych, wykazuje się jako rezerwy na zobowiązania. Określone obowiązki wynikające z konieczności wypłaty świadczeń pracowniczych bezdyskusyjnie spełniają wszystkie warunki będące podstawą do utworzenia rezerwy w księgach rachunkowych. Można tego ewentualnie zaniechać, jeśli wysokość ewentualnej rezerwy jest nieistotna dla obrazu oraz jasności sytuacji majątkowej i finansowej jednostki, prezentowanej w sprawozdaniu finansowym.

W każdej z wymienionych powyżej grup rezerw można dokonać dalszej szczegółowej klasyfikacji rezerw według ich tytułów¹⁶. Warto szczegółowo prześledzić grupę „Pozostałych rezerw”, która w odróżnieniu od trzech wcześniej analizowanych rodzajów rezerw charakteryzuje się dużą różnorodnością, a występujące w niej różne typy rezerw są silnie powiązane z charakterem prowadzonej przez podmiot gospodarczy działalności. W tej grupie możemy wyróżnić następujące dwa typy rezerw:

- rezerwy na straty z transakcji gospodarczych w toku
- pewne lub prawdopodobne kary i grzywny wynikające z nieprawidłowości w realizacji określonych umów i przedsięwzięć.

Zgodnie z MSR 37 do rezerw na przewidywane straty z operacji gospodarczych w toku zaliczane są m.in. następujące:

- z tytułu umów rodzących obciążenia (np. pewne umowy najmu czy leasingu)
- na straty z umów długoterminowych (zabezpieczenie przed nieplanowanym wzrostem kosztów założonych w umowie)
- na skutki udzielonych innej jednostce gwarancji i poręczeń w sytuacji, gdy jednostka taka zaciąga kredyt bankowy
- na straty z operacji kredytowych (tworzone w celu zagwarantowania spłaty kredytu przez jednostkę)
- na skutki toczącego się postępowania sądowego
- na koszty i straty spowodowane zaniechaniem lub utratą zdolności do kontynuowania działalności
- na koszty likwidacji szkód wyrządzonych środowisku naturalnemu, usunięcia zakażeń gruntu i innych zanieczyszczeń środowiska.

¹⁶ B. M a z u c h o w s k a, *Klasyfikacja rezerw jako kategorii zobowiązań*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości” 22(2004), s. 69.

Wymieniony katalog nie stanowi, oczywiście, zbioru zamkniętego, stąd mogą zaistnieć także inne przesłanki powodujące konieczność utworzenia rezerwy, dzięki której sprawozdanie finansowe będzie bardziej rzetelne i wiarygodne¹⁷. Takie potencjalne przesłanki tworzenia rezerw to:

- ryzyko walutowe
- straty z tytułu zdarzeń losowych
- straty z tytułu odszkodowań z tytułu niewłaściwej realizacji kontraktu
- przewidywane koszty związane z przekształceniami kapitałowo-majątkowymi.

Nie tworzy się rezerwy na zobowiązania, gdy wynikający z przeszłych zdarzeń obowiązek wykonania jakiegoś świadczenia¹⁸:

- a) zależy od wystąpienia lub nie, jednego lub więcej niepewnych zdarzeń przyszłych,
- b) lub nie można wiarygodnie oszacować kwoty świadczenia.

W takiej sytuacji powstają zobowiązania warunkowe – pozycje pozabilansowe – ujawniane w informacji dodatkowej.

IV. WYCENA REZERW NA ZOBOWIĄZANIA

KSR nr 6 szczegółowo precyzuje zasady wyceny rezerw w punktach 4.14.5: „Jednostka dokonuje wyceny rezerw nie rzadziej niż na dzień bilansowy w uzasadnionej, wiarygodnie oszacowanej wartości”, nawiązując do art. 28 ust. 1 pkt 9 ustawy. Dotyczy to również biernych rozliczeń międzyokresowych kosztów. Kwota, na którą tworzona jest rezerwa, powinna wynikać z rzetelnego, uwzględniającego racjonalne przesłanki, oszacowania środków zawierających korzyści ekonomiczne, niezbędnych do wypełnienia obecnego obowiązku na dzień bilansowy lub do przeniesienia go na stronę trzecią na ten dzień. Rzetelny szacunek powinien nastąpić na drodze osądu dokonanego przez kierownictwo jednostki, wspomaganego dotychczasowymi doświadczeniami dotyczącymi podobnych transakcji. W niektórych przypadkach oszacowanie potrzebnych środków może wymagać konsultacji niezależnych ekspertów. W każdym przypadku kwota rezerwy powinna odzwierciedlać możliwie najdokładniejszy szacunek kwoty wymaganej do spełnienia bieżącego zobowiązania.

¹⁷ *Rachunkowość finansowa*, red. Z. Messner, Katowice: Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. K. Adamieckiego 2004, s. 464.

¹⁸ *Zamknięcie roku 2010*, s. 142.

wiązania na dzień tworzenia lub weryfikacji rezerwy, z uwzględnieniem ryzyka i niepewności, które są nierozzerwalnie związane z prowadzoną przez jednostkę działalnością gospodarczą.

Zasadne jest tworzenie rezerw niezależnie od trudności określenia kwoty i terminu zobowiązania, gdyż czyni się zadość¹⁹:

a) zasadzie ostrożności, nakazującej uwzględnić w wyniku finansowym jednostki znane jednostce ryzyka, straty i skutki innych zdarzeń, jakie nastąpiły w roku obrotowym;

b) zasadzie współmierności, w myśl której do kosztów roku obrotowego jednostka zalicza koszty przypadające na ten okres także wtedy, gdy ich jeszcze nie poniesiono.

W sytuacji braku możliwości wiarygodnego ustalenia kwoty rezerwy nie ujmuje się jej w księgach rachunkowych (na kontach bilansowych) i nie wykazuje w pasywach bilansu, lecz traktuje jako zobowiązanie warunkowe i ujawnia w informacji dodatkowej. Zgodnie z postanowieniami KSR nr 6 zobowiązania warunkowe jednostka powinna wyceniać nie rzadziej niż na dzień bilansowy w celu ustalenia, czy wpływ środków stał się prawdopodobny. Jeżeli prawdopodobieństwo wystąpienia zobowiązania warunkowego istotnie się zwiększa, wtedy tworzy się rezerwę, wykazując ją w księgach i sprawozdaniu finansowym tego okresu, w którym nastąpiła zmiana prawdopodobieństwa powstania zobowiązania warunkowego²⁰.

Charakterystyczna dla rezerw niepewność dotycząca wysokości ich kwoty uzasadnia wykorzystanie przez jednostkę różnych metod wyceny, zależnych od okoliczności. Jeżeli wyceniana rezerwa dotyczy zbioru wielu przyszłych zdarzeń gospodarczych, przy szacunku kwoty obowiązku (zobowiązania), uwzględnia się wszystkie możliwe kwoty związane z tymi zdarzeniami oraz odpowiadające im prawdopodobieństwa. Wysokość kwoty rezerwy będzie w takim przypadku zależna od oszacowanego przez jednostkę prawdopodobieństwa wystąpienia określonych zdarzeń w całym ich zbiorze. Rezerwami dotyczącymi zbioru wielu przyszłych zdarzeń gospodarczych są najczęściej rezerwy związane bezpośrednio z działalnością operacyjną jednostki, takie jak z tytułu napraw gwarancyjnych i rękojmi za sprzedane produkty długotrwałego użytku, a więc wymagające dokonywania biernych rozliczeń międzyokresowych kosztów. W przypadku, gdy jednostka wycenia kwotę rezerwy ko-

¹⁹ *Zamknięcie roku 2010*, s. 142.

²⁰ Krajowy Standard Rachunkowości nr 6 *Rezerwy, bierne rozliczenia międzyokresowe kosztów, zobowiązania warunkowe*, pkt. 4.1-4.5.

niecznej dla wywiązania się z pojedynczego obowiązku, wynik najbardziej prawdopodobny może stanowić rzetelny szacunek zobowiązania. Nie zwalnia to jednak jednostki z obowiązku przeanalizowania innych możliwych wyników. Jeśli inne możliwe wyniki są w większości wyższe lub w większości niższe od wyniku najbardziej prawdopodobnego, rzetelny szacunek może stanowić wynik wyższy lub niższy”²¹.

Przykład 1 (dane firmy X)

1. Przedsiębiorstwo handlowe sprzedaje towary długotrwałego użytku (sprzęt RTV). Z warunków gwarancji wynika, iż firma usuwa usterki, które ujawnią się w ciągu 12 miesięcy od dnia zakupu. Z pozyskanych danych z lat ubiegłych można sądzić, iż:

- a) w 80% produktów nie wystąpią żadne usterki,
- b) w 15% będą to usterki drobne (koszt ich usunięcia to około: 70 zł),
- c) w 5% będą to usterki poważne (koszt ich usunięcie to około: 500 zł).

2. Jednostka sprzedała 400 szt. produktów.

3. Wycena biernych rozliczeń międzyokresowych kosztów na naprawy gwarancyjne:

Zdarzenie	Prawdopodobieństwo wystąpienia	Wartość
Poważne usterki	5%	400 szt. x 500 zł x 0,05 = 10.000 zł
Drobne usterki	15%	400 szt. x 70 zł x 0,15 = 4.200 zł
Brak usterek	80%	0
Razem	–	14.200 zł

Źródło: Opracowanie własne na podstawie www.gofin.pl

Przykład 2 (dane firmy Y)

a) Jednostka zajmująca się usługowym prowadzeniem ksiąg rachunkowych została pozwana o wypłatę odszkodowania w kwocie 15 000 zł, związanego z błędnym prowadzeniem ksiąg rachunkowych. Towarzystwo ubezpieczeniowe odmówiło wypłaty odszkodowania.

²¹ P. K a b a l s k i, *Rezerwy – istota, rodzaje i wycena*, „Przegląd Podatkowy” 2005, nr 6, s. 55; Krajowy Standard Rachunkowości nr 6 *Rezerwy, bierne rozliczenia międzyokresowe kosztów, zobowiązania warunkowe*, pkt. 4.1-4.5.

b) Zgodnie z opinią eksperta jednostka może przegrać sprawę w sądzie.

c) Koszty postępowania sądowego wynoszą 800 zł, natomiast odsetki za zwłokę w zapłacie żądanej kwoty do dnia bilansowego 31.12.2010 r. oszacowano na kwotę 240 zł.

W związku z możliwością wiarygodnego oszacowania przyszłego zobowiązania jednostka utworzyła rezerwę w następującej wysokości:

- podstawowa kwota roszczenia: 15 000 zł
- odsetki liczone od terminu płatności do dnia bilansowego: 240 zł
- koszty postępowania sądowego: 800 zł

W sumie utworzona rezerwa wyniesie 16 040 zł.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie www.gofin.pl

V. PREZENTACJA I UJAWNIANIE REZERW W SPRAWOZDANIU FINANSOWYM

Zgodnie z minimalnym zakresem informacji, które powinien zawierać bilans (załącznik nr 1 do ustawy) jednostki inne niż banki i zakłady ubezpieczeń wykazują rezerwy na zobowiązania i bierne rozliczenia międzyokresowe kosztów w pasywach w poz. B.I. Rezerwy na zobowiązania – z wyodrębnieniem²²:

1. B.I.1. Rezerw z tytułu odroczonego podatku dochodowego, które są wykazywane tylko przez osoby prawne (art. 37 ustawy). Rezerwy te zawsze są traktowane jako długoterminowe. Ze względu na odmienną zasad tworzenia i wyceny tej kategorii rezerw nie zostały one szczegółowo opisane w niniejszym artykule.

2. B.I.2 – Rezerw na świadczenia emerytalne i podobne – w postaci biernych rozliczeń międzyokresowych kosztów (tworzone na podstawie art. 39 ust. 2 pkt 2 ustawy) z podziałem na:

– długoterminowe – są to rezerwy lub ich części, których przewidywany termin wykorzystania jest dłuższy niż 12 miesięcy od dnia bilansowego

– krótkoterminowe – są to rezerwy lub ich części, których przewidywane wykorzystanie nastąpi w ciągu 12 miesięcy od dnia bilansowego

²² Krajowy Standard Rachunkowości nr 6 *Rezerwy, bierne rozliczenia międzyokresowe kosztów, zobowiązania warunkowe*, pkt. 5.1-5.7.

3. B.I.3 – Pozostałych rezerw – tj. rezerw tworzonych na podstawie art. 35d ustawy, a także rezerwy w postaci biernych rozliczeń międzyokresowych kosztów tworzone na podstawie art. 39 ust. 2 pkt 2 ustawy (innych niż świadczenia emerytalne i podobne). Pozostałe rezerwy są również wykazywane w podziale na długoterminowe i krótkoterminowe, jak w pkt B. I.2.

Ponadto jednostka ujawnia w informacji dodatkowej w poz. 1.8 następujące informacje o rezerwach oraz biernych rozliczeniach międzyokresowych kosztów, wykazanych w bilansie w poz. B.I.:

1. cel ich utworzenia,
2. stan na początek okresu,
3. dodatkowe rezerwy utworzone w ciągu okresu, łącznie ze zwiększeniami dotychczasowych rezerw, np. w wyniku ich wzrostu w ciągu okresu wynikającego z upływu czasu oraz skutków zmian stopy dyskontowej,
4. kwoty wykorzystane w ciągu okresu (rozliczone ze zobowiązaniami),
5. kwoty niewykorzystane, rozwiązane w ciągu okresu,
6. stan na koniec okresu.

W informacji dodatkowej do każdej grupy rezerw oraz biernych rozliczeń międzyokresowych kosztów lub ich istotnych składowych jednostka powinna ponadto ujawnić:

- a) krótki opis charakteru obowiązku (zobowiązania) oraz oczekiwanych terminów wynikających z nich wpływów korzyści ekonomicznych,
- b) informacje o wszelkich istotnych niepewnościach co do kwoty i terminu wystąpienia tych wpływów,
- c) główne założenia, jeżeli jest to zasadne, dotyczące przyszłych zdarzeń, które zostały uwzględnione przy szacowaniu rezerwy,
- d) kwotę wszelkiego zakładanego zwrotu składnika aktywów, w tym kwotę ujętą w bilansie.

Rezerwy wykazywane powinny być w bilansie (oraz w księgach rachunkowych) tak długo, jak długo aktualne jest ryzyko, na które rezerwę utworzono. Z chwilą zrealizowania się ryzyka, rezerwa zmienia się w zobowiązanie. Jeżeli kwota utworzonej rezerwy jest za niska w stosunku do powstałego zobowiązania, dokonuje się w ciężar kosztów dodatkowego odpisu. Natomiast, gdy rezerwa w całości bądź w części okaże się zbędna, zależnie od przeznaczenia rezerwy, odpisuje się ją²³:

1. zmniejszając:
 - a) obowiązkowe obciążenia wyniku finansowego,

²³ Zamknięcie roku 2010, s. 143.

- b) koszty sprzedanych produktów,
- c) koszty sprzedaży (handlowe),

lub

2. zwiększając:

- a) pozostałe przychody operacyjne,
- b) przychody finansowe,
- c) zyski nadzwyczajne.

Jednostka ujawnia także w informacji dodatkowej informację o stanie zobowiązań warunkowych na dzień bilansowy, jeżeli możliwość wypływu środków z tytułu wypełnienia obowiązku nie jest znikoma. Do każdego tego rodzaju zobowiązania warunkowego jednostka podaje krótki opis charakteru zobowiązania warunkowego oraz ujawnia:

- a) szacunkową kwotę jego skutków finansowych,
- b) przesłanki świadczące o istnieniu niepewności co do kwoty lub terminu wypływu środków,
- c) możliwości uzyskania zwrotów.

Jeśli rezerwa i zobowiązanie warunkowe wynikają z tych samych okoliczności, jednostka ujawnia informacje w sposób odzwierciedlający powiązanie między rezerwą i zobowiązaniem warunkowym. Jednostka zaprzestaje ujawniać zobowiązania warunkowe w razie:

- a) utworzenia rezerw po ponownym zweryfikowaniu kryteriów,
- b) powstania zobowiązania wynikającego z okoliczności, dla których ujawniono zobowiązanie warunkowe,
- c) ustania obecnego lub możliwego obowiązku.

Jeżeli jakkolwiek z wymaganych informacji dotyczących rezerw, biernych rozliczeń międzyokresowych kosztów, zobowiązań warunkowych nie została ujawniona z uwagi na to, że ze względów praktycznych okazało się to niewykonalne, fakt ten należy także podać w informacji dodatkowej²⁴.

²⁴ Krajowy Standard Rachunkowości nr 6 *Rezerwy, bierne rozliczenia międzyokresowe kosztów, zobowiązania warunkowe*.

VI. DYLEMATY ZWIĄZANE Z REZERWAMI NA ZOBOWIĄZANIA²⁵

Na podstawie dotychczasowych rozważań można niewątpliwie stwierdzić, że w obszarze kategorii rezerw na zobowiązania istnieje wiele obszarów problemowych.

Jak wspomniano wcześniej, pierwszy dotyczy rozbieżności pomiędzy definicjami i klasyfikacją określonych zdarzeń w zakresie rezerw i biernych rozliczeń międzyokresowych kosztów. W literaturze przedmiotu terminologia związana z kategorią rezerw cechuje się pewnym dysonansem. W użyciu są bowiem trzy pojęcia: rezerwy, bierne rozliczenia międzyokresowe kosztów (RMB) oraz zobowiązania warunkowe. Należy zadać sobie pytanie, czy te pojęcia powinny istotnie być rozróżniane? Kolejni autorzy podkreślają istnienie wielu kryteriów, które powodują konieczność rozdzielenia rezerw i RMB. T. Kiziukiewicz wskazuje na niepewność co do terminu poniesienia oraz przyszłych nakładów²⁶, M. Kufel i J. Weber podkreślają znaczenie dokładnego określenia czasu, na który przypadnie koszt²⁷. Natomiast W. Gos uważa, że definicja rezerw podana w ustawie o rachunkowości jest poprawna zarówno dla pojęcia rezerw, jak i biernych rozliczeń międzyokresowych, a rozróżnienie wynika z innej zasady leżącej u podstaw ich dokonywania oraz:

a) pewności (w odniesieniu do rozliczeń międzyokresowych),

b) prawdopodobieństwa (w odniesieniu do rezerw) zmniejszenia korzyści ekonomicznych w formie uszczuplenia posiadanych lub przyszłych aktywów jednostki²⁸.

Stanowisko to podzielają autorki niniejszego artykułu. Dla ułatwienia rozważań zestawienie różnic pomiędzy rezerwami i RMB zostało przedstawione poniżej.

Kolejnym obszarem problemowym jest kwestia rozdzielenia rezerw od zobowiązań z tytułu dostaw i usług i innych zobowiązań. Na tym tle także powstają trudności interpretacyjne. Dzieje się tak dlatego, że w praktyce różnica pomiędzy rezerwami a zobowiązaniami handlowymi czy RMB jest daleka od klarownej, a przeklasyfikowanie pewnych tytułów pomiędzy tymi ka-

²⁵ Przy opracowaniu tego punktu autorki oparły się w przeważającej mierze na publikacjach: MSR 37 oraz MSSF w pytaniach i odpowiedziach, 2007, s. 115-195.

²⁶ *Komentarz do ustawy o rachunkowości*, red. T. Kiziukiewicz, Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis 2003, s. 302-303.

²⁷ M. K u f e l, J. W e b e r, *Wprowadzenie do rachunkowości spółek*, Bielsko Biała: Wydawnictwo Park, s. 10.

²⁸ W. G o s, *Wpływ tworzonych rezerw w rachunkowości na ocenę sytuacji majątkowo-finansowej jednostki gospodarczej*, „Rachunkowość” 2002, nr 13 (komentarze do ustawy), s. 9.

tegoriami nie jest niczym niespotykanym²⁹. Zagadnienie to zostało zaprezentowane na schemacie 4.

Tab. 2. Zestawienie różnic pomiędzy rezerwami a biernymi rozliczeniami kosztów

Tytuł	Rezerwy na zobowiązania	Bierne rozliczenia międzyokresowe
<i>podstawa prawna</i>	art. 35d ustawy o rachunkowości	art. 39 ust 2 ustawy o rachunkowości
<i>zawartość informacyjna</i>	Dotyczą przyszłych zobowiązań a więc operacji wiążących się pośrednio z działalnością jednostki.	Dotyczą przypadających na bieżący okres sprawozdawczy kosztów, czyli operacji wiążących się bezpośrednio z działalnością jednostki.
<i>zarachowanie na dobro kont</i>	Zespół 8 – Ma konto „Rezerwy”	Zespół 6 – Ma konto „Rozliczenia międzyokresowe kosztów” – gdy dotyczą podstawowej działalności operacyjnej lub Ma konto „Pozostałe rozliczenia międzyokresowe” – gdy dotyczą operacji z innych tytułów
<i>zarachowanie w ciężar kont</i>	Pozostałe koszty operacyjne, koszty finansowe, zyski nadzwyczajne.	Koszty według typów działalności, a jeżeli dotyczą operacji finansowych to koszty finansowe.
<i>zarachowanie w przypadku rozwiązania</i>	Pozostałe przychody operacyjne, przychody finansowe, zyski nadzwyczajne.	Zmniejszają koszty, w ciężar których były utworzone (koszty wg typów działalności), a jeżeli dotyczą operacji finansowych to koszty finansowe.
<i>wycena</i>	W uzasadnionej, wiarygodnie oszacowanej wartości.	W wysokości prawdopodobnych zobowiązań przypadających na bieżący okres sprawozdawczy.

Źródło: Opracowanie na podstawie W. R o g o w s k i, *Rezerwy a bierne rozliczenia międzyokresowe kosztów – tytuły tworzenia, wycena i prezentacja w sprawozdaniu finansowym*, w: *Rachunkowość krajów*, s. 324.

Problemy z zakwalifikowaniem danego zdarzenia gospodarczego do właściwej kategorii niewątpliwie obniżają wartość poznawczą danych finansowych i zaciemniają obraz jednostki widziany przez pryzmat sprawozdania finansowego. Wydaje się, że obecne w ustawie o rachunkowości oddzielenie rezerw na zobowiązania z tytułu kosztów (art. 39 ustawy o rachunkowości) – zwanych rozliczeniami międzyokresowymi biernymi kosztów – od rezerw na

²⁹ *Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej w interpretacjach i przykładach*, t. IV, Warszawa: LexisNexis 2007, s. 121.

zobowiązania z różnych tytułów (art. 35d ustawy) jest dość niefortunne i może prowadzić do mylnych interpretacji tych pojęć. Ponadto wydaje się, że intencją ustawodawcy było, aby obie te kategorie traktować jako rezerwy, o czym może świadczyć m.in. wskazany sposób ich prezentacji w pozycji bilansowej rezerw.

Rysunek 4. Zestawienie różnic pomiędzy rezerwami a innymi rodzajami zobowiązań

Zobowiązania <i>sensu stricte</i>	RMB	Rezerwy na zobowiązania	Zobowiązania warunkowe
Zobowiązanie istniejące, termin i kwota pewne	Zobowiązanie istniejące wynika z wykonanego częściowo świadczenia, niepewność kwoty i terminu niewielka	Zobowiązanie przyszłe wynika z przyszłego świadczenia, niepewność kwoty terminu	Zobowiązanie przyszłe uzależnione od zaistnienia określonych zdarzeń w przyszłości, niepewność kwoty i terminu

Źródło: Opracowanie własne na podstawie MSR 37.

Kolejnym obszarem problemowym w kategorii rezerw jest niewątpliwie kwestia najbardziej właściwego szacunku rezerwy (nakładów niezbędnych do wypełnienia obecnego obowiązku lub przeniesienia go na stronę trzecią na dzień bilansowy). Ponieważ szacunki te są dokonywane w drodze osądu kierownictwa jednostki gospodarczej, wspomaganego dotychczasowymi doświadczeniami dotyczącymi podobnych transakcji oraz raportami niezależnych ekspertów, pojawia się tu niebezpieczeństwo subiektywizmu. Aby ułatwić zadanie szacowania wysokości przyszłego obciążenia, KSR nr 6 zawiera wiele przykładów pokazujących, jak radzić sobie z tym niełatwym zadaniem w sytuacji konieczności szacowania różnego rodzaju zobowiązań (m.in. pojedynczych – zastosowanie najbardziej prawdopodobnego indywidualnego wyniku, zbiorczych – wykorzystanie „wartości oczekiwanych”). Nie sposób pominąć tu aspektu ostrożnej wyceny, która powinna być uwzględniana przy szacowaniu wysokości rezerw, ale jednocześnie nie powinna stanowić pola do tworzenia nadmiernych, nieuzasadnionych ich wielkości.

KSR nr 6 oraz MSR 37 wymagają w pewnych przypadkach – gdy skutek zmiany wartości pieniądza w czasie jest istotny – aby kwota rezerwy odpowiadała bieżącej wartości oczekiwanych nakładów, które będą niezbędne do wykonania obowiązków – czyli by została zdyskontowana. Pojawia się

dylemat wyboru najbardziej właściwej stopy procentowej przyjętej do dyskonta. Bezdyskusyjny jest fakt, że stopa ta musi występować w wysokości przed opodatkowaniem, np. w przypadku zastosowania jako stopy dyskonta, stopy oprocentowania obligacji państwowych, mamy do czynienia właśnie ze stopą w wartości brutto. MSR 37 nie zapewnia w tej kwestii porady, należy więc sięgnąć do brytyjskiego Standardu Sprawozdawczości Finansowej (SSF) nr 12, zgodnie z którym stopa dyskontowa powinna zależeć od tego, czy przyszłe przepływy środków pieniężnych są wyrażone w cenach bieżących (należy wtedy zastosować realną stopę dyskontową) czy w spodziewanych przyszłych cenach (należy zastosować nominalną stopę dyskontową; bierze ona pod uwagę wpływy na pokrycie spodziewanej inflacji).

Pojawia się ponadto problem uwzględnienia ryzyka w oszacowanej kwocie rezerwy. Ryzyko to może być uwzględnione w wysokości stopy dyskontowej lub w samych przepływach pieniężnych, które w następnym etapie dyskontowane są stopą wolną od ryzyka. Bez względu na to, który model przyjmujemy, należy pamiętać, aby nie zdublować ryzyka w naszych obliczeniach.

VI. AKTUALNE PRACE RADY MIĘDZYNARODOWYCH STANDARDÓW RACHUNKOWOŚCI DOTYCZĄCE REZERW

Od 2005 r. na arenie międzynarodowej trwają prace nad nowymi rozwiązaniami w obszarze rezerw. Rada Międzynarodowych Standardów Rachunkowości (IASB – International Accounting Standards Board) nie jest całkowicie usatysfakcjonowana aktualnymi rozwiązaniami zawartymi w MSR 37, ponieważ pozwalają one na ujmowanie rezerwy tylko wtedy, gdy prawdopodobne jest, że dla rozliczenia zobowiązania konieczny będzie wpływ środków, podczas gdy MSSF 3 wymaga, aby wszystkie zobowiązania jednostki przejmowanej, czy to warunkowe czy też nie, zostały uwzględnione w sprawozdaniu finansowym według wartości godziwej na dzień połączenia jednostek gospodarczych. Jest to istotny brak spójności, i podejmowane są działania w celu zniwelowania istniejących rozbieżności.

W czerwcu 2005 r. RMSR opublikowała projekt zmienionego standardu MSR 37. Aktualnie projekt do dyskusji obejmuje cztery fundamentalne zmiany:

1. zniesienie zasady, zgodnie, z którą do wykazania rezerwy niezbędne jest prawdopodobieństwo wydatkowania środków;
2. zniesienie pojęcia aktywów i zobowiązań warunkowych;

3. wprowadzenie wymogu, aby ponowna wycena rezerw oparta była na modelu oczekiwanej wartości, a nie na aktualnym najlepszym szacunku;

4. wyszczególnienie kosztów, jakie należy uwzględnić w kalkulacji rezerwy³⁰.

Zaproponowano w nim m.in. usunięcie kryterium ujmowania rezerw oparte na prawdopodobieństwie i ustanowienie wymogu wyceny wszystkich zobowiązań niefinansowych w wartości godziwej. Wiele organizacji i firm związanych z rachunkowością wyraziło zaniepokojenie tą propozycją, ponieważ RMSR nie uzasadniła przekonująco przesłanek zmiany istniejącej praktyki. Aktualne prace RMSR skupiają się głównie na kwestii wyceny rezerw. Zawarte w projekcie propozycje przedstawiają sposób wyceny rezerw, który często jest różny od metod stosowanych obecnie. Niektóre z tych propozycji mają fundamentalne znaczenie i mogą spowodować znaczne zwiększenie rezerwy.

Zaproponowana w projekcie do dyskusji metoda wyceny opiera się na „najniższej z następujących kwot”:

- wartość bieżąca zasobów potrzebnych do wypełnienia zobowiązania
- kwota, jaką podmiot musiałby zapłacić kontrahentowi, aby anulować zobowiązanie
- kwota, jaką podmiot musiałby zapłacić osobie trzeciej za przeniesienie zobowiązania na tę osobę trzecią.

W odniesieniu do kwestii tworzenia rezerw RMSR zaproponowała usunięcie kryterium prawdopodobieństwa, które w istniejących regulacjach spełnia rolę swoistego „filtra” decydującego o tym, czy rezerwa winna zostać utworzona czy też nie. Zniesienie tego kryterium powoduje konieczność ustalenia alternatywnej podstawy ustalenia, czy rezerwa w danej sytuacji jest wymagana. W tym celu Rada przyjęła koncepcję obowiązku „w stanie gotowości” (ang. *stand ready obligation*) funkcjonującą w US GAAP³¹. Obowiązek w stanie gotowości jest zobowiązaniem bezwarunkowym (np. do zapłacenia odszkodowania w przypadku stwierdzenia winy w postępowaniu sądowym), które to zobowiązanie jest ujmowane w odniesieniu do tego obowiązku. Zamiast oceniać prawdopodobieństwo konieczności wypłaty przedmiotowego odszkodowania przy określaniu, czy należy utworzyć rezerwę, to prawdopodobieństwo (czyli niepewność co do tego, czy odszkodowanie faktycznie będzie musiało zostać postawione do wypłaty) odzwierciedlone będzie w wycenie

³⁰ PricewaterhouseCoopers, „Aktualności MSSF” 2010, nr 81.

³¹ US GAAP – Generally Accepted Accounting Principles in the United States.

rezerwy. Jednakże, aby ta koncepcja była wykonalna w praktyce, musi być dokładnie przemyślana i zweryfikowana w kontekście wszystkich zobowiązań niefinansowych, aby wyeliminować sytuację, w której jednostki będą miały niezliczoną liczbę obowiązków w stanie gotowości (także takich, które są uznawane za normalne ryzyko gospodarcze, a nie zobowiązanie). Po zapoznaniu się z komentarzami nadesłanymi do propozycji RMSR w zakresie proponowanych kryteriów tworzenia rezerw wydaje się, że niełatwo będzie znaleźć drogę postępowania inną niż dotychczas wypracowana.

PODSUMOWANIE

Rozważania zawarte w niniejszym artykule dotyczą procesu tworzenia rezerw na zobowiązania. Przeprowadzone wywody jednoznacznie wskazują, że nadal istnieje wiele niejasnych lub problemowych obszarów zarówno w samym zdefiniowaniu pojęcia „rezerwy”, jak i późniejszym procesie ich tworzeniu oraz prezentacji w sprawozdaniu finansowym tak, aby spełniało ono założenia nadrzędnych zasad rachunkowości. Tematyka rezerw należy do jednej z najtrudniejszych w rachunkowości, a komentarze nadesłane do RMSR w odpowiedzi na opublikowane propozycje zmian w MSR 37 pokazują, że potrzeba jeszcze czasu na dopracowanie ewentualnych zmian do omawianego standardu. Ponadto niewątpliwie warto byłoby stworzyć kompletne i spójne założenia koncepcyjne, które stanowiłyby platformę do ewentualnych zmian poszczególnych standardów. W aspekcie przepisów krajowych Krajowy Standard Rachunkowości nr 6 precyzuje wiele sytuacji związanych z procesem rezerwowania, aczkolwiek nie usuwa wszystkich wątpliwości związanych ze skomplikowanymi sytuacjami uzasadniającymi tworzenie rezerw na zobowiązania. Problemy do dyskusji na ten temat są ciągle aktualne.

LITERATURA

- C e b r o w s k a T.: Wieloaspektowość pojęcia „rezerwy”, w: *Rachunkowość krajów w drodze do Unii Europejskiej. Rezerwy w rachunkowości*, Wrocław 2003.
- D o t k u ś W.: Rezerwy na zobowiązania, w: *Rachunkowość finansowa i podatkowa*, red. T. Cebrowska, Warszawa: PWN, 2005.
- D u r a j A. N.: Kształtowanie rezerw w przedsiębiorstwie, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego 2004.

- G m y t r a s i e w i c z M., K i e r c z y ń s k a U.: Rezerwy w rachunkowości i podatkach, Warszawa: Centrum Doradztwa i Informacji Difin Sp. z o.o. 2007.
- G m y t r a s i e w i c z M.: Rezerwy a koncepcja wiernego i rzetelnego obrazu przedsiębiorstwa, w: *Podstawowe problemy rachunkowości jako dyscypliny naukowej i działalności praktycznej*, red. J. Wojtyła, Katowice: Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. K. Adamieckiego 2000.
- G o s W.: Wpływ tworzonych rezerw w rachunkowości na ocenę sytuacji majątkowo-finansowej jednostki gospodarczej, „Rachunkowość” 2002, nr 13 (komentarze do ustawy).
- G o s W.: Jak rozróżnić rezerwy i bierne rozliczenia międzyokresowe kosztów? „BDO Podatki i Rachunkowość” 2010, nr 5 (31).
- K a b a l s k i P.: Rezerwy – istota, rodzaje i wycena, „Przegląd Podatkowy” 2005, nr 6.
- Komentarz do ustawy o rachunkowości, red. T. Kiziukiewicz, Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis 2003.
- Krajowy Standard Rachunkowości nr 6 *Rezerwy, bierne rozliczenia międzyokresowe kosztów, zobowiązania warunkowe*.
- M a z u c h o w s k a B.: Klasyfikacja rezerw jako kategorii zobowiązań, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości” 22(2004).
- M i c h e r d a B.: Prezentacja rezerw w świetle współczesnej rachunkowości, w: *Rachunkowość krajów w drodze do Unii Europejskiej. Rezerwy w rachunkowości*, Wrocław 2003.
- Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej w interpretacjach i przykładach, t. IV, Warszawa: LexisNexis 2007.
- Międzynarodowy Standard Rachunkowości 37, Rezerwy, zobowiązania warunkowe i aktywa warunkowe, „Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej” z dnia 29.11.2008, L 320/241, s. 241.
- MSR 37 Rezerwy, zobowiązania warunkowe i aktywa warunkowe, red. S. Sojak, Warszawa: Centrum Doradztwa i Informacji Difin Sp. z o.o. 2007.
- M u s z y ń s k a B.: Dokumentowanie szacunków, „Rachunkowość” 2007, nr 4.
- N o w a k E.: Restrukturyzacja przedsiębiorstwa jako przesłanka tworzenia rezerw w rachunkowości, w: *Rachunkowość krajów w drodze do Unii Europejskiej. Rezerwy w rachunkowości*, Wrocław 2003.
- O l c h o w i c z I., T ł a c z a ł a A.: Różnice kursowe, rozliczenia międzyokresowe, rezerwy, zobowiązania warunkowe w rachunkowości i podatkach, Warszawa 2009.
- P o n i a t o w s k a L.: Rezerwy jako kategoria zobowiązań, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości” 21(77)(2004).
- Rachunkowość finansowa, red. Z. Messner, Katowice: Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. K. Adamieckiego 2004.
- R o g o w s k i W.: Rezerwy a bierne rozliczenia międzyokresowe kosztów – tytuły tworzenia, wycena i prezentacja w sprawozdaniu finansowym, w: *Rachunkowość krajów w drodze do Unii Europejskiej. Rezerwy w rachunkowości*, Wrocław 2003.
- W a l i ń s k a E., M i c h a ł a k M.: Rezerwy i ich wpływ na sytuację finansową jednostki – wyniki badań spółek publicznych w Polsce w latach 1996-2001,

w: *Rachunkowość krajów w drodze do Unii Europejskiej. Rezerwy w rachunkowości*, Wrocław 2003.

W a l i ń s k a E., W ó j c i k o w s k a U.: Rezerwy z tytułu podatku dochodowego jako wartość objaśniająca wartość rynkową spółki – wyniki badań empirycznych, w: *Rachunkowość krajów w drodze do Unii Europejskiej. Rezerwy w rachunkowości*, Wrocław 2003.

Źródła

Ustawa z dnia 29.09.1994 r. o rachunkowości, Dz. U z 2009 r., nr 152, poz. 1223, z późn. zm.

Aktualności MSSF, Pricewaterhouse Coopers, nr 81, luty 2010 roku.

Zamknięcie roku 2010, Rachunkowość.

<http://www.podatkirachunkowosc.bdo.pl/biuletyn/76/rachunkowosc-w-praktyce/jakoz-roznic-rezerwy-i-bierne-rozliczenia-miedzyokresowe-kosztow.html> (7.04.2011).

www.iasb.com.pl

www.mf.gov.pl

www.gofin.pl

PROVISIONS FOR LIABILITIES. DILEMMAS

S u m m a r y

This article deals with themes of creating provisions for liabilities and problem areas associated with this process. Authors discuss the nature and definition of provisions and analyze the conditions necessary for the creation of provision based on respect regulations and interpretations in force. Authors point out differences in the assessment of the situation to justify the creation of certain types of provisions and their basis. Suggests also predicted trends (mainly international regulations) for the establishment, measurement and disclosure of provisions and the impact of these changes on the financial situation and the outcome of the unit.

Translated by Tomasz Pałkowski

Słowa kluczowe: rezerwy na zobowiązania, rachunkowość.

Key words: provisions for liabilities, accounting.